

Ur Burchardt, Paul: En annan tid

Kramforsdisponenten Paul Burchardts minnen, fem handskrivna volymer. Renskrivna av Anita Lundkvist på SCA, kommenterade av Bertil Haslum, SCA

”INLEDNING

Paul Burchardt, född i Cristiania 1856, död i Göteborg 1931, var under åren 1881-1909 verksam vid industrierna i Kramfors, större delen av tiden som disponent och platschef. Han har efterlämnat en dagbok i fem handskrivna volymer. Dagboken täcker tiden från Paul Burchardt födelse till oktober 1907. den har skrivits i efterhand med början 1911 (enligt en anteckning i första volymen) och uppenbarligen med stöd av kortare anteckningar.

Dagbokens text är ordagrant avskreven. Dock har vissa kortare avsnitt av i huvudsak släktintresse i volym 1 uteslutits. Dagboken har ställts till förfogande av familjen genom direktör Thomas Halvorsen. [...]”

Utdrag ur följande kapitel

Första anställningar och giftermål (s 43ff)

Kramfors. Som medhjälpare till Pehr Lagerhjelm (s 77ff)

Disponent i Kramfors (s 97ff)

Verksam i Ådalen (s 148ff)

Sista åren i Kramfors (s 243ff)

Första anställningar och giftermål.....	1
Kramfors. Som medhjälpare till Pehr Lagerhjelm.....	3
Disponent i Kramfors.....	7
Verksam i Ådalen.....	14
Sista åren i Kramfors.....	19

Första anställningar och giftermål

Jag gjorde först en långresa upp genom Norrland med första uppehållet i Gefle, då jag äfven besökte Skutskär hvilken storartade anläggning intresserade mig mycket. Jag hade tur att träffa Herr Astrup själf och han bjöd mig på stor supé tillsammans med därvarande många tjänstemän. Från Gefle vill jag minnas, att jag reste landvägen till Söderhamn i brist på lämplig ångbåtslägenhet. Efter att hafva besökt kringliggande verk och öfverallt mottagits vänligt, fortsatte jag landvägen till Hudiksvall och stannade där någon dag. Därifrån till Sundsvall lyckades jag komma på ångbåten ”Trafik”, säkerligen samma båt som fortfarande trafikerar sträckan Gefle – Hernösand. Alla platser voro emellertid redan upptingade, så en ung

handelsresande från Berlin och jag bäddade till oss rätt bekvämt under tiljorna i den stora räddningsbåten till stor munterhet för de öfriga passagerarne. Kaffe serverades oss där på morgonen.

[...]

Från Sundsvall for jag per ångbåt vidare till Hernösand och tog in på stadens dåvarande enda hotel "Norrländ" nere vid Skeppsbron, det egdes av Kommisionären C. Fr. Hägg.

Not: Carl Fredrik Hägg, 1831-1899, grosshandlare i Härnösand (Wik, Härnösands historia, del III, Härnösand 1981)

Någon mat kunde man ej få där, endast kaffefrukost. Man åt antingen på Stadskällaren eller på St. Petri Logen.

Not: Om Sankt Petri Orden och ordenshuset Sankt Petri Logen, se Jöran Wibling, "Ett angenämt och förädlade sällskapsliv". Några glimtar ur Sankt Petri Ordens historia, Härnösand 1983

Jag kände ingen människa i Hernösand men träffade på den tyske handelsresanden från Berlin (svensk till födseln) med hvilken jag kamperat i räddningsbåten ombord på ång. Trafik.

Vi voro uppe på "Logen" och gjorde där några Hernösandsboers bekantskap, men hvilka jag aldrig sedermera kunnat erinra mig. Det var en s.k. fröjd på "Logen" den afton och jag vill minnas att jag anmodades att deltaga med några af stadsboerna att bjuda "fröjdisterna" på förfriskningar efter slutad föreställning.

Sedan reste jag nästa dag upp efter Ångermanälven på hjulångaren "Fänrik Stål",
Not: Om "Fänrik Stål" och övriga passagerarbåtar på Ångermanälven, se Bo G Hall, Ångbåtarnas Ådalen, Bjästa 1983

tror jag det var, med Locknö

Not: Locknö ångsåg i Bjärträ sn ägdes av tre norska intressenter, Niels Bache, Johan Boll Gram och Fredrik Petersen. Platschef var Severin Wessel. 1840-1884, som 1869 anställdts som inspektor. (Qvist II)

som destination, ty detta sågverk tillhörde den norska firman Bache & Gram i Drammen, hvars innehafvare voro nära alierade med mina föräldrar. Disponenten där, jämväl norrman, het Vessel mottog mig mycket vänligt och bjöd mig hafva Locknö som stående kvarter under min vistelse inom distriktet, hvilket jag med stor glädje accepterade.

På det närliggande sågverket "Lugnvik" fanns äfven en norrman som Disponent vid namn Ole Gjörud,

Not: Ole Gjörud, 1841-1896, från Ringerike i Norge, var sedan 1874 disponent vid Lugnviks Nya Ångsågs AB. (NU)

som härstammade från gården Gjörud på Ringerike, där hans bröder fortfarande voro bosatta. Vessel var så vänlig bjuda Gjörud jämte några andra grannar till sig under mitt besök, så vi hade det riktigt trefligt. En dag for jag öfver med ordinarie ångbåten mellan Hernösand och Sollefteå till Sandviken, enär jag från Bankdirektör Jens Bing medförde rekommendationsskrifvelse till Consul F.H. Versteegh.

Not: Frederik (Fritz) Hendrik Versteegh, 1841-1901, var disponent vid Sandvikens Sågverks AB och nederländsk vice konsul. (Qvist II)

På ångbåten sammanträffade jag med en gammal barndomsbekant Fröken Olefine Moe,

*Not: Olefine Moe, 1850-1933, var en framstående operasångerska.
(NBL, SMK)*

som lärt mig dansa, hon var nu på concert-turné upp till Sollefteå.

Då vi passerade Kramforsbukten, ångarne gingo den tiden ej in till Kramfors men lade till vid Grusholmen om passagerare funnos dit, frågade jag kaptenen om detta sågverks namn etc och erhöll då den besked att det egdes af Göteborgare och att sannolikt intet nytt i maskinväg inköptes utan deras hörande, hvilket gjorde, att jag märkeligt nog aldrig kom mig för att besöka Kramfors på denna resan. På Sandviken träffade jag Versteegh, från hvilkens sida jag likväl ej då visades någon särskild vänlighet, jag tror knappast, att jag erbjöds få se sågen.

Mina studier inom Hernösands distrikt blefvo i det hela skäligen ytliga och någon affär kom där ej till stånd.

[...]

Kramfors. Som medhjälpare till Pehr Lagerhjelm

Den 1sta oktober inställde jag mig till tjenstgöring, men då vår blifvande bostad ännu ej var fullt färdig, var det meningen, att Brita skulle stanna hos Louise i Hernösand tillsvidare. Som emellertid Fröken Backman, Telegrafisten på platsen, var bortrest och hennes kök i den röda Herrgårdsflygeln kunde af oss få disponeras under hennes bortavaro och vi därjämte kunde få ett större vindsrum med ett angränsande kallt snedrum, öfverenskommo Fru Lagerhjelm och jag om, att det nog var trefligast på alla sätt, om Brita kom upp till Kramfors och att vi satte ett litet helt provisionellt hushåll, ty jungfru hade vi med oss från Småland – hon het "Marie". Brita tyckte det var ett förträffligt förslag och uppkom till Krfs den 7de oktober.

Vi ordnade då så, att vi hade sängkammare i det kalla snedrummet och kombineradt förmak och matsal i det större rummet, hvilket sedermera därjämte fick tjenstgöra som gästrum, då Emily kom på besök till oss. Vi hade en större kaffebjudning t.o.m. en dag, då äfven Consul C.A. Kjellberg, som för tillfället vistades vid Kramfors, var närvarande.

Lagerhjelmns voro mot oss allt från början och ända tills 1887, då de flyttade söderut, till den grad vänliga, gästfria och uppoffrande, att jag saknar ord att tillfyllest beskrifva hur snälla och kärleksfulla de voro, hvilket nog längre fram i dessa memoirer vid många tillfällen torde därur framgå. Så snart vår bostad i skolhuset på det s.k. "Nya bruket" blifvit i ordning flyttade vi dit upp, men Emily, som ej var vidare stark, blef af Lagerhjelmns bjuden att bo nere hos dem, då hon där ju kunde erhålla större komfort. Vår bostad bestod af kök, matsal, förmak, ett oeldadt kabinet och sängkammare jämte oeldad tambur. Vi kände oss mycket nöjda och belåtna. Matbods-förhållandena voro likväl skäligen enkla, ty matboden låg rätt långt borta och därjämte så situerad, att man hade att gå öfver ett träsk för att komma dit. Nästa sommar upphjälptes detta genom torrläggning af detsamma jämte plantering, så nu är det där ett litet parkområde i stället för träsk.

Tyvär sjuknade Emily, så hon blef nödsakad öfvervintra på Kramfors, ty det fanns ingen möjlighet att transportera henne den långa landvägen (10 Mil) till Sundsvall,

hvilken då var närmaste jernvägsstation och sjöfarten avslöts det året i början af November. Under Emily's sjukdom utvecklades en beundransvärd öm vård om henne från familjen Lagerhjelm's sida.

Den lilla rätt gamla jungfrun vi hade med från Småland, var minst sagt ett stort original. Hon hade förut tjenat hos Ribbingska familjen, likväl hufvudsakligast vid deras skolhushåll i Jönköping.

Om snygghet egde hon ej stora insigter; hon kunde t.ex. gömma såpvatten från ena gången till den andra för att spara tvålv som hon sade, och det var ej så lätt för Brita att få bort sådant från henne, så vi hade beslutat göra oss af med henne till våren, om hon ej själf hade kommit att säga upp sin plats. Rysligt komisk kunde emellertid "lilla Marie" vara en och annan gång.

Vid en middag t.ex. då Brita och jag voro ensamma och Marie serverade (jag minnes ej alls hvad vi talade om, men det var sannolikt någonting roligt) så stannade Marie, satte brickan midt på golvet och utbröt med fullt allvarligt ton under det hon samtidigt slog tillsammans sina händer: "Ingeniören måtte allt hafva haft bra lätt för att vinna kärlek!"

En annan gång, då Landshöfdingen varit på besök hos oss och var på väg utför trappan, kom Marie efter honom och klappade honom på axeln, uttalande sin tacksamhet för den ära han hade bevisat huset.

Vi ett annat tillfälle yttrade hon om min snälla svägerska Emily, som ju gick upp till en stor del i att bereda trefnad åt andra vid den tiden: "Det är allt bra synd om Fröken Emily, som är så präktig, att hon endast skall vara till för allmänheten".

Sedan Emily sjuknat, och hon sålunda ej kunde vara till den hjälp och det sällskap för Brita, som hon själf hoppats, under första tiden af vår bosättning, beslöt jag mig för att tillskrifva min kusin Marga Müller

Not: Kristiane Margarete Müller, 1854-1930, dotter till Paul Burchardts faster Dorothea Sofie Burchardt och Adam Walter Müller, kaptein i marinen. Hon var ogift.

i Christiania, om hon ville komma till oss under vintern.

Marga upptog förslaget med förtjusning och var oss till stor glädje och nytta, speciellt genom sitt briljanta humör och stannade hos oss nära ett år.

Emily återreste till Jönköping i Maj månad på första öppet vatten.

Den 15de juni 1882 föddes vårt första barn, en gosse som uppkallades efter min morfar Paul Birch.

[...]

Senare på hösten kom grosshandlaren O. Larsson (af firman Larsson, Seaton & Co i Göteborg) upp till Kramfors med den 18 årige Carl Kjellberg

Not: Carl Oscar Kjellberg, 1864-1932, var skogschef i Kramfors AB 1889-1907

(son till Jonas Kjellberg på Storeberg) som skulle stanna vid Kramfors som volontär för att sätta sig in i såväl såg- som skogsförhållandena vid Kramfors. Carl Kjellberg var en lifvad ung man, full med muntra upptåg, som i väsentlig grad bidrog att hålla en glad stämning uppe bland ortens ungdom. Marga återvände i September till sitt hem i Christiania. I juni månad 1883 kom Gunhild Odenrantz på besök till oss för att öfvervara vårt andra barns födelse. Den 9de juli föddes en son, som döptes till Eivind Didrik, det senare namnet efter min far. Brita hade tyvärr ej varit riktigt stark och kry men båda gossarne voro präktiga och vid utmärkt helsa.

Gunhild stannade hos oss ungefär 3 veckor efter Eivinds födelse.

Första dagarne i juni 1884 reste Brita med gossarne till Jönköping för att visa dem för morfar. För att Brita själf skulle hafva det så lätt som möjligt under sjöresan till Stockholm medföljde 2ne jungfrur, hvaraf den ena skulle därifrån återvända hem.

Emellertid lyckades detta ej bättre än att båda jungfrurna blefvo till den grad sjösjuka genast båten kom ut till hafs, att de omöjligen kunde hjälpa till det ringaste med barnen, så Brita fick själf sitta uppe hela vägen till Stockholms skärgård för att se om de små, af hvilka en låg i en barnvagn, hvilken måtte fasthållas för att ej rulla iväg i den starka sjögången. Brita stod sig emellertid rätt bra, fast det var mycket tröttsamt.

I Jönköping blefvo de mycket vänligt mottagna och meningen var, att jag snart skulle komma efter för att sedan taga dem alla med en tur till Norge.

Det dröjde emellertid en månads tid innan jag kunde komma åstad, ty en af kontorsbiträdena hade häftigt insjuknat i maginflammation, så jag ej kunde resa innan han åter blifvit någorlunda återställd.

Sedan jag hämtat min lilla familj i Jönköping reste vi alla till Norge och besökte där under en veckas tid mina föräldrar på Ringerike till stor glädje för oss såväl som för de gamla.

På återvägen voro vi inbjudna att hälsa på Grefvinnan Lewenhaupt

Not: Mariana Lovisa Augusta Lewenhaupt, född von Eckermann 1851, var änka sedan 1882

på Säbylund nära Örebro, enär en af Britas bästa väninnor Fröken Hildur Lundin (äfvén intim väninna till Grefvinnan) vistades där på sommarbesök. Denna lilla afstickare var synnerligen intressant, så mycket mera som Grefvinnan (ung enka) var älskvärdheten själf och visade mig omkring på den stora egendomen med alla dess härligheter. Detta besök föranledde ytterligare ett besök på Säbylund något år senare under en tillfällig vistelse i Örebro.

I Stockholm mötte oss Britas systerdotter Esther Colliander

Not: Esther Colliander, 1869-1936, gift 1888 med kronolänsman Carl Emil Strandberg, var dotter till Brita Burchardts äldsta syster Maria Carolina Elisabet och hennes man kyrkoherde Gustaf Colliander

för att följa med oss till Kramfors och stanna där öfver vintern.

[...]

I Maj månad 1886 inträffade något som för mig under flera år skulle gifva anledning till mycken oro och bekymmer.

Vi voro tillsammans med Lagerhjems, Falcks och åtskilliga andra familjer i orten bjudna till Brukspatron Joh. P. Dahlberg

Not: Brukspatron Johan Petter Dahlberg, 1843-1915, bodde på Stensberg, en egendom under Lästa by, Ytterlännäs socken, ungefär halvvägs mellan Bollsta och Väja industriplatser

på Stensberg med anledning af Rydings (Gustaf och Louise) ditkomst. Vi tillbringade där en angenäm afton och på Gustafs anmodan beslöto sig flera af herrarne att göra Landshöfdingens sällskap ner till Hernösand på den extrabåt, som därför ställts till disposition.

Äfven jag följde med och hemkom sålunda först på morgonsidan, då jag fann Brita mycket illamående; hon hade synbarligen förkylt sig genom att sitta för nära en öppen verandadörr på Stensberg.

Hennes illamående syntes få en allvarsam reumatisk utveckling, hon kunde endast med stor svårighet röra armar och ben. Äfven minnet svek henne tidvis, så hon endast kände igen mig. Så snart hon åter kunde komma upp ur sängen ordinerades hon, att ligga ute i friska luften dagen i ända på en soffa eller sittande i en beqvem stol. Jag köpte därför ett mycket stort tält, som uppsattes mot solsidan och där tillbringade Brita en lång tid af denna sommar. Hennes goda vän Anna Slettengren kom till oss från Jönköping och höll henne sällskap under denna bekymmersamma pröfvotid och aldrig skall jag glömma, hur snäll och uppoffrande Anna då var och till hvilken stor tröst hon var mig.

Min svärfar och svägerska Emily kommo på sommaren på besök till Rydings, som då bodde på Utansjö gamla herrgård. Min mor och syster Marie besökte samtidigt oss. Efter konsultation med läkaren beslöts att Brita för återvinnande af sin helse skulle tillbringa ett års tid i stillhet hos familjen Faerden uppe i en vacker skogsbygd omkring ½ mil från Ringvold och att hon skulle hafva Fröken Augusta Sjödahl, som redan var hos oss, med som sällskap. Moder och Marie ville taga alla barnen med sig till Ringvold, men Farbror Lagerhjelm, som ansåg lilla Ingrid (omkring 1 år gammal) af flera skäl böra stanna på Kramfors gick upp och hemställde till sin fru, huruvida icke hon och döttrarne ville erbjuda sig att taga hand om Ingrid.

Jag glömmer aldrig hur glad och tacksam jag blef, när Farbror efter en liten stund kom ned på kontoret och tog mig med tårar i ögonen i famn och sade: Nu är det bestämdt, Ingrid stannar hos oss och vi hoppas, att äfven Du intager Dina måltider hos oss under den tid Brita är borta från hemmet.

För mig var det ju dubbelt kärt, att ej behöfva skiljas från alla de mina samt att ej betunga min gamla moder med vården af alla 3 barnen.

[...]

Från Paris vände jag åter hem, men dessförinnan erhöll jag ett telegram från mina hufvudmän i Göteborg med underrättelse, att Brukspatron Lagerhjelm inlämnat sin afskedsansökan och att Disponentskapet vid Kramfors nu erbjödes mig, hvarom de utbådo sig mitt telegrafsvär. Jag kände mig ej kompetent att öfvertaga ett sådant

ansvar, vid just fyllda 30 år, och hade säkert afböjt det mycket hedrande anbudet, därest ej mina vänner och ej minst Carl Kjellberg på det lifligaste uppmuntrat mig att ej afböja ett så enastående tillfälle att komma fram till en mycket själfständig ställning, hvilken i sig innebar utvecklingsmöjligheter i flera afseenden.

Följden blef, att jag med tacksamhet antog det mig gjorda erbjudandet och var det sålunda i dubbelt afseende nödvändigt för mig att lägga hemvägen öfver Göteborg, där jag som vanligt mottogs mycket vänligt och lyckönskades till min nya ställning, hvilken jag på papperet först skulle tillträda den 1st Januari 1888 men i verkligheten redan på hösten 1887 vid den tid, då Farbror Lagerhjelm skulle flytta söderut.
[...]

På höstsidan den 12te Sept. 1887 flyttade familjen Lagerhjelm till Nora via Stockholm. Affärden skedde med den gamla hjulångaren "Kramfors" från östra brädgårdskajen och en stor del af befolkningen hade där samlats för att taga afsked af denna familj, hvars medlemmar de under en följd af år hade lärt att högt uppskatta och värdera för de älskvärda, människovänliga och uppoffrande egenskaper, som de alla i så hög grad besutto. Då ångmaskinen igångsattes och hjulena började piska vattenytan för att så småningom sätta ångaren i rörelse och samtidigt bortföra dessa kära människor från den ort och den befolkning bland hvilken de till stor välsignelse och trefnad verkat under 7 års tid, var det ej månet öga, som var torrt, och jag var i tillfälle att observera det allvar, som allmänt gjorde sig gällande i uttrycken hos befolkningen, då hvar och en efter affärden vände åter till sitt.
[...]

Disponent i Kramfors

Sedan en mindre reparation af några rum i herrgården egt rum, nerflyttade vi dit. Genast lilla Ingrid kom in i rummen där utropade hon: "Här är hemma"; hon hade ej riktigt trifts uppe i gamla våningen på Nya Bruket, sedan hon dit återkommit efter mammas hemkomst.

Vår närmaste granne blef nu Fröken Hedda Backman,

Not: Hedvig (Hedda) Backman, 1853-1945, var telegrafkommissarie i Kramfors. (Qvist II)

föreståndarinna för Kramfors Telegrafstation, som för öfrigt bott på Kramfors åtskilliga år före vår ditkomst. Fröken Backmans ovanligt vänfasta karaktär, fina och taktfulla sätt samt varma intresse för allt godt och ädelt gjorde att hon blef för såväl Brita som mig en den käraste umgängesvän så länge vi bodde på Kramfors och räkna vi henne den dag som idag är till våra intimaste vänner, ehuru afståndet ju nu är för långt mellan oss till att kunna upprätthålla ett lifligare umgänge.

På den tiden var det brukligt att kontorsbiträdena voro i maten inackorderade hos Disponenten. Harald Ullman

Not: Harald Ullman, 1860-1916, senare disponent vid Kohlsäters bruk AB, Värmlands Nysäter

från Kohlsäter i Värmland samt Matts Wikström från Brattbäcken i Tåsjö voro då bokhållare på Kramfors, men Ullman blef förvaltare för Aktiebolaget Box på Kungsgården och Wikström befordrades till Inspektor och erhöll min förra bostad och satte där ett ungarlshushåll med sin syster som hushållerska. John Höglund fr.

Östersund hade på våren kommit till Kramfors som korrespondent och kassör och Robert Bagge hade redan en tid fungerat som yngste bokhållare.

Dessa 2ne senare, Höglund och Bagge blefvo sålunda de herrar, som hade sitt kosthåll hos oss, och de blefvo äfven i allt öfrigt behandlade som tillhörande familjen, hvilket tvifvelsutän var det trefligaste för alla parter i ett fall som detta, då de ju voro bildade och hyggliga unga män, som ofta i sin mån bidrogo till hemmets trefnad.

Aktiebolaget Box, började sin tillverkning i Febr. 1887, förde ej någon lysande tillvaro, tvärtom visade rörelsen en ej obetydligt förlust, enär splitved som råmateriel visade sig olämplig af följande orsaker: 1) Inköpspriset ställde sig för dyrt. 2) Omkostnaderna genom uppsortering i dimensioner och qualiteer blefvo för stora. 3) Produktionsförmågan hos maskinerna blef minimal genom nödvändigheten af alla omställningar som de otaliga dimensionerna nödvändiggjorde, hvarföre äfven beslöts att så småningom öfvergå till grantimmer /företrädesvis Fjällgran af pyramidväxt/ som råmateriel.

Under sommaren 1888 hade jag äfven företagit en mycket intressant resa tillsammans med Disponenten Hasselblad

Not: Carl Fredrik Hasselblad, 1840-1911, disponent vid Sprängsvikens AB

till Hudiksvalls, Söderhamns, Gefles och Dalarnes Sågverksdistrikt för att närmare studera deras sågningsmetoder i närmast för att komma till klarhet angående lämpligaste konstruktionen af den nya ångsåg, som vid Kramfors skulle uppföras i stället för den på våren nedbrunna s.k. Gamla Sågen, hvilken låg vid själfva hamnen ungefär midt emellan Brädgårdskontoret och nuvarande Kapellet.

I sammanhang med den nerbrända sågen måste jag omnämna några egendomliga sammanträffanden. En dag ringde Brukspatron J. Gavelius

Not: Johan Erland Gavelius, 1816-1894, disponent vid Graninge Bruksbolag och Graningeverkens AB 1851-1890

upp mig per telefon och frågade om jag ej tillsammans med Hasselblad ville komma dit upp för att sammanträffa med en sågbyggmästare från Dalarne, som vore där i och för öfverläggning angående ifrågasatt ny sågbyggnad vid Bollsta, ty Gavelius ville gerna att därvid skulle förekomma en mångsidig diskution i frågan. Jag antog med tacksamhet inbjudningen, och sedan Hasselblad kommit till Kramfors och insatt sin häst där, åkte vid med Kramfors hästar till Bollsta. Vi tillbringade en mycket treflig och intressant afton på Bollsta och då Gavelius följde oss ut till vagnen, yttrade han: "Ja, Du kan vara glad Du Burchardt som slipper att hafva något bekymmer rörande sågbygge", hvartill jag svarade, att däruti hade Farbror mycket rätt.

På morgonsidan väckte Brita mig med utropet: "Det är brandsignal" och i ett ögonblick voro vi båda ur sängarne; jag kastade på mig några kläder under det Brita rusade ut till kabinettet som hade fri utsikt neråt sågarne och ropade in till mig: "Sågen brinner". Jag frågade: Hvilken såg? Men det kunde hon ej säga, ty från fönstret lågo båda sågarne i en synlinie. Jag sprang så fort jag förmådde neråt brädgårdarne och fann ju genast, att det var "Gamla Sågen", som brann. Innan jag hann fram sammanstörtade redan taket.

Älfven låg ännu frusen och de små handsprutor vi hade att tillgå voro af ringa effekt, så det gälde endast att rädda brädgårdarne öfver hvilka regnade eldgnistor.

Inom ett par timmar var allt slut och brädgårdarne räddade.

Så snart telegrafan öppnades afsände jag till Bolaget /Kramfors-affären ombildades 1887 till Aktiebolag,

Not: Bröderna Jonas Henrik Reinhold och Carl Ossian Kjellberg samt den förstnämndes son Jonas Malcolm och svärson Arthur E Seaton bildade den 29 oktober 1886 Kramfors AB, som för fem miljoner kronor av Handelsbolaget J A Kjellberg & Söner köpte Kramfors och Lo med därunder lydande hemman och lägenheter etc.

ett telegram att sågen nerbrunnit 18de Maj 1888. Då inträffade det märkliga, att Brukspatron Lagerhjelm, som då var på besök i Göteborg, hade aftonen förut, samma tid som jag var på Bollsta, föreslagit herrarne Kjellberg att bygga en ny såg vid Kramfors med anledning af den stora timmermassa, som genom öfverenskommelsen med Staten om återlämnandet af skogsmarken tillhörande de Kramfors tillerkända Privilegiiskogarne,

Not: Om skogsfångstprivilegierna och avlösningen av dem, se Wik: Norra Sveriges sågverksindustri, Stockholm 1950, s 43 ff

skulle behöfva försågas under de närmaste 10 à 15 åren. L. hade därvid äfven påpekat den gamla sågens oändamålsenliga konstruktion m.m. Resultatet hade emellertid blifvit, att herrarne Kjellberg förklarar sig ej vilja vara med om något nytt sågbygge.

Som Herr C.O. Kjellberg morgonen efter denna konferens sätter fötterna ur sängen, knackar betjenten och inlämnar ett telegram, däri underrättelsen fås, att sågen under natten brunnit.

Huru elden uppkommit blef aldrig utredt, ehuru 1000 kronors belöning utlofvades till den, som kunde bringa i bevis orsaken. Sannolikt var elden beroende på en själfantändning från olja uppblandad med sågspån.

Sågen hade ej på längre tid varit i gång och nattvakten hade redan 3ne gånger på natten passerat genom sågen utan att förmärka något misstänkt, hans nattvaktsklocka utvisade, att han fullgjort sin nattvaktstjänst ordentligt. Så snart jag kunde, telefonerade jag äfven till Gavelius och meddelade honom, att nu var sågbyggefrågan mera aktuel hos mig än hos honom, hvaröfver han blef mäkta förvånad.

Detta år skulle blifva ett rekordår med afseende å eldsvådor.

Redan vid Midsommar rådde en förskräcklig torka och skogseldar hade utbrutit på skilda orter. Äfven upp i Finnmarken af Gudmundrå Socken hade skogseld utbrutit, och jag hade skickat dit manskap /omkring 100 man vill jag minnas/ för att jämte annat från Socknen uppbadadt manskap söka släcka elden. Till största varsamhet med all eld hade allmänt uppmanats. Den 25te Juni satt jag vid mitt skrifbord och hörde hur sågpipan gaf middagssignal kl 2 e.m. Samtidigt ringde det i telefon och Fröken Backman meddelade mig, att det brann på Sandö, som anhöll om hjälp. Jag rusade ner till sågen för att heida folket, innan de hunnit gå hem till middag och

lyckades äfven däruti, samt fick dem med mig ner till ångaren "Kramfors" som lyckligtvis låg med ångan uppe vid brädgårdskajen. Sedan vi i hast fått den största sprutan ombord och äfven samlat en del redskap såsom yxor, båtshakar m.m. begåfvo vi oss i väg under högtryck. Komna ut på älven sågo vi röken från Finnmarken, från Bjerträ och Styrnäs fjällena och flera andra ställen samt från Sandö, därifrån väldiga rökpelare uppstego. Inalles räknade jag, att det brann å sex olika ställen inom vårt synhåll.

Då vi kommo närmare sågo vi, att ej allenast glasbruket, brädgårdarne och sågen brunno utan jämväl fartygen, som lågo förankrade under lastning. Alla fartygen voro öfvergifna af sina besättningar, men ett fartyg hade det ännu endast fattat eld i aktermasten och kajutan. Jag beslöt genast uppdraga åt kapten Sundvall

Not: Erik Sundvall, bogserbåtsbefälhavare vid Kramfors
att med tillhjälp av 12 raska oförfärade finnar, försedda med yxor, qvarlämnade ombord, söka rädda det stora vackra fartyget. Själff landsteg jag med resten af manskapet och sprutan samt ryckte upp mot glasbrukets disponent- och kontorsbyggnad, hvilka föreföllo mig möjliga att rädda.

Afståndet från vattnet var emellertid så stort, att vi fingo koppla 3ne sprutor tillsammans för att få slangar och tryck att räcka till. Som vi just fått allt klart, sprang "mellansprutans" slag samtidigt som en liten eldslåga slog upp på Disponentbyggnadens tak. Jag glömmer ej den hjälplösa situation jag befann mig i under den tid som åtgick för att få en ny slang inkopplad, då ingen stege fanns i närheten ej heller någon annan möjlighet att i hast komma upp på taket, och den lilla så obetydliga lågan, som man först tyckte sig kunnat släcka med handen, hastigt utbredd sig till ett omfång, som gjorde, att jag såg det omöjliga i att rädda denna byggnad undan eldens förstörelse vid tiden för sprutornas återställande i effektiv verksamhet. Mina ansträngningar koncentrerade sig nu på att rädda kontorsbyggnaden, därifrån likväl alla möbler och räkenskapsböcker voro utburna till den närliggande skogen. Kontoret som låg i vinkel mot Disponentbyggnaden låg så nära, att afståndet mellan dem nog ej öfversteg 12 fot. Det gällde nu att ömsom spruta på Disp.byggnaden för att något dämpa den där rasande elden och ömsom på tak och väggar af kontorsbyggnaden för att förhindra dessa att fatta eld genom torrhetta.

Hettan var emellertid outhärdlig, så slangförarne måtte oupphörligt aflösas.

Slutligen var det endast en slangförare: Smörjaren Per Gustaf Persson från Kramfors, som förmådde uthärda. Han hade lyftat af en dörr, som han ställde framför sig som ett skydd och vexlade sedan med vattenstrålen på den brinnande byggnaden, kontoret och sig själv. Tack vare detta tillvägagångssätt och en okuflig energi höll han ut på sin post till västra faran var förbi. Persson hade vid flera föregående tillfällen utmärkt sig vid eldsvådor, så han af Brandförsäkringsaktiebolaget "Svea" tilldelats dess silfvermedalj. Han erhöll äfven nu en vacker penninge gratifikation.

Så snart jag kunde därtill få tillfälle gick jag in i kontorsbyggnaden för att telefonera ett telegram till Göteborg rörande eldsvådan, men jag fann, att telefonapparaten blifvit tillsammans med kontorsmöblerna utförda i säkerhet. Jag skickade någon att söka reda på apparaten, hvilket äfven snart nog lyckades och återinsatte densamma

på sin plats, men lyckades ej få svar, ty ledningsnätet hade afbrunnit. Jag skickade emellertid folk ut att återförena ledningstrådarna, hvilket likväl ej var så lätt ty där funnes en liten centralstation med många trådar, så det tog tid, innan jag lyckades få rätta kontakten.

Då jag slutligen fick tala med Frk. Backman och bad få sända ett telegram till Göteborg, meddelade hon mig, att det ej lät sig göra, ty Sundsvalls telegrafstation hade just brunnit och hela staden stod i lågor.

Jag bad henne då expediera telegrammet öfver Haparanda och St. Petersburg, hvilket någon förut hade gjort, då ledningen söderut varit sönder. Det går heller icke, sade hon, ty just nu telegraferade Umeå att äfven den staden brann och elden hade just fastnat i telegrafstationen, så det sända telegrammet utgjorde det sista nödropet.

Nå skick det då öfver Sollefteå sade jag; statstelegrafen och jernvägstelegrafen äro ej sammanbundna svarades mig, så det går ej heller. Å jo, fortsatte jag, bed den lilla snälla telegrafisten i Sollefteå göra mig den personliga tjensten att sända ett bud med telegrammet upp till jernvägsstationen för vidare befordran, hvilket slutligen lyckades.

Allt brann upp, Glasbruk, Sågverk, Lager, Disponentbyggnaden, utom ofvannämnda kontorsbyggnad och en del arbetarebostäder. Ja, det var ett stort elände. Den af Brandstodsbolagen lämnade ersättningen utgjorde för Sågverket m.m. /Herrar Joh. Wikner & Co, som då voro egare däraf/ Kr 391,867:10 samt för Glasbruket m.m. Kr 264,213:75, hvilket jag vet såsom varande en af värderingsmännen. I värderingsarvode erhöll jag å det förra beloppet 0.15% och å det senare /såsom värdefullare/ 0.2%, allt enl. allmänt gällande taxa utgörande tillsammans Kr 1116:23. enligt mitt förmenande alldeles för mycket hvadan jag till de brandskadade arbetarne gaf 200 kr. /100 kr. till Sågverkets och 100 till Glasbrukets arbetare/.

Vid återvändandet hemåt fann jag att kapten Sundvall utfört ett godt arbete; sedan han landsatt oss, hade han ögonblickligen gått ut till det af de brinnande fartygen, som föreföll möjligt att rädda. Finnarne äntrade fartyget och fingo order att kapa aktermasten jämte rigg samt förpassa desamma i sjön, sedan att genom vattenpytsning släcka elden i akterkajutan, kapa akterförtöjningen, sticka ut ankarkettingen till det ena ankare, hvarmed fartyget var förtöjd och samtidigt fastgöra Kramfors bogserkabel. Allt detta hade utförts inom jämförelsevis kort tid, ty ingen tid var att förlora, enär hettan var olidlig, hvilket bäst torde framgå däraf, att själva elden hade uppkommit ombord genom torrhetta och ej genom gnistor, ty vinden låg i motsatt riktning. Kramfors bogserade då detta fartyg upp mot Svanön och förtöjde där detsamma medelst det andra ankaret. Strax detta var gjort kom en skeppsbat roende, hvars befälhafvare hade presenterat sig som skeppare på det bergade fartyget och kapten Sundvall lät, som naturligt kunde synas för den i dylika förhållanden oinvigde, honom utan protest åter taga befäl å sitt fartyg. Detta visade sig sedermera hafva varit mycket oklokt handladt ty öfvergifvet af sitt manskap som fartyget hade varit och med eld ombord, tillhörde det bergade fartyget i första rummet ångaren "Kramfors" som bergat detsamma, och då detsamma redan hunnit intaga en värdefull last, var det ett stort belopp, som här stod på spel.

Genom att utan protest låta skeppare och manskap återtaga fartyget förlorade "Kramfors" sin juridiska rätt till detsamma och måtte nöja sig med en godvillig

uppgörelse, hvarigenom likväl kapten Sundvall och alla, som vid bergningen deltog, erhöilo en rätt vacker gratifikation.

Innan vi återvände hem lofvade jag att med ett antal Kramfors-arbetare deltaga i den vidsträckta eftersläckningen.

Flera brinnande fartyg hade drifvit neråt älven och man befarade att andra brädgårdar därigenom kunde komma att antändas därest fartygen med dem kommo i kontakt. Lyckligtvis fastnade de på grund och nerbrunno till vattenlinien innan större skada hade åstadkommits.

Skogseldarne rasade emellertid rundt omkring, så sågverken fingo afstanna sin tillverkning för att tillsläppa folk för släckningen; från Kramfors och Lo voro 100 à 200 man natt och dag borta i skogarne för eldsläckning.

[...]

Det blev nu brådtom med planerandet af den nya såganläggningen, som skulle ersätta den nedbrunna s.k. gamla sågen.

Läget blef bestämdt till Orrberget midt emot Killingholmen, där berggrund funnes för hela sågen och där Killingholmen utgjorde ett utmärkt skydd för timmersorteringen med de stora timmerbommarne i Fitjeviken i omedelbar närhet. Gamla sågplatsen med sitt "fria" område samt den gamla kolplatsen kunde nu apteras till ökad brädgårdsutrymme och ny kolplats förläggas inuti botten på Fitjeviken, där en eventuel eldsvåda aldrig behöfde utsätta de stora trävarulagren eller sågen för fara. Innan återuppbyggandet af en såg definitivt beslutades, framlade jag förslag om inköp af Hernösands Ångsåg för Bolagets Styrelse och jag kom så långt, att de voro villiga betala 150,000 Kr; men Herr A.N. Versteegh

Not: Arend Nicolaus Versteegh, 1849-1931, var under många år verksam i flera skogsindustrieföretag i Ådalen. Det viktigaste var Graningeverket, där han var huvudägare och 1900-1931 ordförande i styrelsen

ville ej acceptera lägre pris än 200,000 Kr. och frågan förföll. Min mening var att i Hernösand få ett tillfälle till väsentlig ökad längd af skeppningssaisonen för där producerade varor, hvarjämte den påtänkta jernvägen Hernösand-Sollefteå kom att möjliggöra ett samband brädgårdarne emellan i Kramfors och Hernösand äfven under den tid Ångermanälven var frusen, när sådant behof kunde föreligga.

Arbetet med sågens uppförande bedrefs med störst möjliga fart hela hösten och vinteren. Elektriska bågglampor upplyste då arbetsplatsen under den mörka tiden af dygnet; det var första gång här på orten, som sådant förekom. Ortens ungdom begagnade sig äfven däraf genom att anordna skridskobana i sågbyggets omedelbara närhet.

Fröken Augusta Sjödahl inmurade sista tegelstenen på den öfver 100 fot höga skorstenen, i hvars inre en spiraltrappa var uppförd; hon var ej lite stolt öfver denna för en ung flicka något ovanliga bragd.

I slutet på Februari månad fann jag att mera folk behöfdes för att sågens färdigbyggande ej skulle draga allt för långt ut på tiden. Jag beslöt mig då för att sända Faktor Löfholm själf Wermlänning

Not: Lars Löfholm har berättat om sin verksamhet vid Kramfors AB i bolagets personaltidning Kramm nr 5/1930

till sitt hemland Fryksdalen för att värfva folk och lät pålysa i kyrkorna däromkring, att Löfholm i sådant ändamål kunde träffas där och där på den och den tid.

Löfholm återkom äfven med öfver 50 unga friska krafter den 9de mars öfver Sollefteå; därifrån hade de vandrat landsvägen öfver 6 mil och väckte stort uppseende nerefter Ådalen, där de ej voro vana se dylika trupper i annat än militär form. De gjorde i allmänhet rent hus med afseende å såväl mat som dryck på alla gästgifvaregårdar efter vägen och ingen lär hafva vågat neka dem någonting, ehuru Löfholm syntes hafva satt sig i god respekt hos den något blandade trupp han förde befäl öfver.

En del af dessa värmlänningar stannade qvar i arbetet för all framtid, sedan sågbygget afslutats.

[...]

1890

Sedan några år tillbaka (1887) hade Landshöfding Ryding i spetsen för en komité arbetat för åstadkommandet af en jernväg mellan Hernösand och Sollefteå utefter Ångermanälven och därvid lyckats intressera de olika Sågv.bolagen (Kramfors tecknade 50,000 Kr.) äfvensom kommunerna och Landstinget. Sedan riksdagen /Riksdagens skrivelse därom till Konungen var daterad 29/4 – 1891./ äfven beviljat det bildade jernvägsbolaget ett lån å 2,350,000 kronor påbörjades arbetet 19/5 – 1891 och påskyndades med störst möjliga kraft.

Not: Om Härnösand-Sollefteå järnväg, se bl a Västernorrland Ett sekel, del 2, red av Harald Wik, Stockholm 1962, sid 412 och 413

I slutet af Juni hade jag några dagar besök af danska ministern i Stockholm Bille med fru, 2 barn och kamarjungfru, engelska consulns i Stockholm fru /Kay Newton/, hennes kusin och 2 söta flickor. Jag mötte dem i Hernösand och fick Nordstjernan att gå in till Kramfors med dem.

I början af Juli månad hade vi besök af Grossh. C.O. Kjellberg med 2 gifta döttrar /Fruarne Bratt och Ålund/ på resa till Trondhjem.

I början af Augusti afreste stalldrängen Anders Hedlund till Strömsholm för att där genomgå en körskola under Hofstallmästaren Fischerströms ledning.

Under Consul C.A. Kjellbergs besök i Juli eller början av Augusti uppstod eldsvåda vid "Box" och allt blef lågornas rof, men var lyckligtvis fullt assureradt. Det var Ång. "Noraström" som antände brädgården en lördags e.m. genom gnistor. Förvaltaren H. Ullman hade tyvärr strax förut begifvit sig hemifrån på en fisktur. Genom denna eldsvåda realiserades AB Box's affärer på ett mindre förlustbringande sätt och Bolaget upplöstes sedan fastigheten "Kungsgården" försåls till Flottningsföreningen, som var i stort behof af tillhörande vattenområdet.

I slutet af Augusti kom Konungen jämte 17 örlogsfartyg upp till Hernösand och Flottningsföreningen hade bjudit Konungen med uppvaktning på en färd uppefter Ångermanälven jämte middag på Hammar hos Grossh. Falck. Jag var en af de utsedda värdarne.

Staden gaf en splendid soupé för Konungen där jag var närvarande och vidtalade Kommandör Pallander,

Not: Adolf Arnold Louis Palander af Vega, 1842-1920, var 1890 kommendörkapten av 2. graden och adjutant hos konungen. Senare blev han bl a amiral i flottan och statsråd. (SBL)

befälhafvare å "Drott", som skulle föra Konungen till Nyland, att taga vägen inom Kramfors och gå Grusholmsundet, så den stora arbetarebefolkningen från Ödsudden, där en stor äreport äfven uppförts, skulle få tillfälle att se och helsa Konungen.

[...]

Söndagen den 24de Augusti ångade "Drott" upp genom Ångermanälven åtföljd af en mängd fästprydda ångare större och mindre, först och främst "Strömkarlen", å hvilken värdarne befunno sig, för att i Nyland lägga till vid "Drott" och där taga Konungen ombord och föra honom till Hammars brygga, närmaste tilläggsplats till Falcks bostad, där middagen skulle hållas. Stränderna voro befolkade efter älfven med en entusiastisk människoskara som med lifliga hurra-rop helsade Konungen allt efter som det vackra Kungsfartyget majestätiskt avancerade. Här och hvar saluterades äfven. Samtidigt som "Drott" vände sin kurs inåt Kramfors hamn började en väldig 21 skotts dynamitsalut från Ödsberget och så kraftiga voro dessa skott, att t.o.m. vi som befunno oss på "Strömkarlens" däck ett godt stycke bakom "Drott" kände, hur däcket svigtade för lufftrycket.

Pallander berättade mig sedan, att Konungen, som var mycket rädd om "Drott", då han vid inseglandet i Kramfors hamn stod på Kommandobryggan med kikare i handen, utropade: "hvar styr Du hän, här finnes ju ingen möjlighet att komma rundt". Pallander svarade, att det gick nog bra bakom Grusholmen, ty han hade af mig rekommenderats att gå den vägen. Ehuru tydligen bra nervös öfver färden genom det trånga sundet lugnade Konungen sig likväl, då han hörde att färden planerats denna väg på förhand.

De stora arbetareskarorna hurrade kraftigt som "Drott" gled förbi Ödsudden och Konungen viftade vänligt tillbaka.

Äreporten var gjord i ett större hvalf i midten och 2ne mindre på sidan i gothisk stil med en flaggstång på hvarje spets.

Hvalfpelarne voro dekorerade med smakfullt sammansatta grupper af blanka ram- och circelsåg-blad. Den var klädd med granris.

[...]

Verksam i Adalen

Sedan senioren C.O. Kjellberg i firman J.A. Kjellberg & Söner 1891 aflidit visade det sig svårt att i längden uprätthålla den kredit, som erfordrades för firmans stora

affärer, ty C.O.K. hade vid sin makas frånfälle några år tidigare ej företagit något arfskifte med sina många barn, och man ansåg allmänt att vid hans frånfälle barnen förr eller senare skulle begära skifte, enär äldste sonen Consul C.A. Kjellberg var ende innehafvaren af firman och alla familjens penningar voro placerade i firman. En följd af den minskade krediten blef, att affären måste minskas och då beslöts att sälja firmans 140 aktier i Kramfors. Ett konsortium bestående af firmans vänner och anhöriga öfvertogo aktierna efter ett pris av ca 15,000 kr per aktie och Grossh. James Hammarberg

Not: James Hammarberg, 1847-1896) grosshandlare i Göteborg, VD i Kramfors AB 1894-1896. (SBL, släktöversikt Hammarberg; SSK

valdes till Bolagets verk. direktör. Skiljsmessen mellan Consul C.A.K., som varit min chef, sedan jag öfvertog Disponentskapet vid Kramfors, och mig var för oss båda mycket påkostande ty vi hade under dessa år blifvit intima vänner. Hvad som emellertid för C.A.K. kändes svårast var att få afstå från själfva Kramfors-affären, vid hvilken han sedan sin tidigaste barndom varit fästad med starka band. Vår korrespondens denna tid gifver äfven otvetydiga uttryck för huru smärtsamt han berördes af förlusten denna affär, som utgjort firmans stolthet.

[...]

Kramfors finbladiga vattensåg, uppförd af den från någon af Östersjöprovinserna införskrifne byggmästaren Kramm, efter hvilken sågen äfven erhöll sitt namn, igångsattes första gången 1744; då nu sålunda år 1894 jämt 150 år sedan dess förflutit ansåg jag att minnet af sågens uppförande detta år borde firas och denna min åsigt delades äfven af styrelsen. Min plan var då, att ett antal guld och silfvermedaljer skulle utverkas hos Kungl. Patriotiska Sällskapet för de mest meriterade bland förmännen och arbetarne och att dessa vid en större fäst på Kramfors i Nya Sågen skulle tilldelas medaljörerna genom Landshöfdingen, hvarefter supé skulle serveras för alla förmän och arbetare i den rymliga undre sågen samtidigt som supé serverades på Herrgården för inbjudna honoratiores.

Den 27de Sept.

Not: enligt styrelsens berättelse till Kramfors ABs bolagsstämma den 5 september 1895 avhölls 150-årsfesten den 25 september 1894.

(Kramfors AB, bolagsstämmoprotokoll 1886-1905, sign All:1, Merlo)

gick minnesfästen af stapeln under gynnsamma förhållanden. Herrarna John och Carl Kjellberg voro tillstädeskomna äfvenså Fru John Kjellberg; men Landshöfdingen var tyvärr genom illamående hindrad att komma.

John Kjellberg höll i stället för Landshöfdingen högtidstalet på sågen hvarefter Fru K. iförd en charmant toilet fäste medaljerna på medaljörernas bröst.

Hela ceremonien hade en viss kyrklig prägel med sång och musik och gaf i den vackert dekorerade sågen ett högtidligt intryck.

Supén i sågen gafs för, vill jag minnas, ca 700 personer, och allt gick ordentligt och städadt til, ehuru åtskilliga fat med öl serverades. Våldiga matpartier konsumerades; jag vill minnas att en ox, en kviga och några småkreatur slagades för denna måltid. En mängd vice-värdar voro utsedda att fungera på aftonen för en god ordnings upprätthållande.

Ångaren "Kramfors" hade hämtat gästerna från Hernösand och de nedre sågverken.

Vid supén på Herrgården voro nog gästerna ca etthundratal, festtalet där får man nog säga att den värtaliga och vördige Lektor Carlgren höll, ehuru äfven jag gjorde mitt bästa.

Efter supén illuminerades parken och stränderna efter ån, i midten på ån midt framför Herrgården var anordnad en jättefontän af närmare 100 fots höjd. Jag hade nämligen låtit en lång slang nedläggas på åbotten från flodsprutan på ångaren "Robert", hvilken var förlagd nere i Brädgården och på ett gifvet litet tecken sattes flodsprutan först sakta och sedan med allt större fart igång, då åskådarne med förvåning sågo huru från åns klara vattenyta en vattenpelare reste sig allt högre och högre utan att de kunde se eller höra någon kraftkälla till densamma. Bengaliska eldar och kulörta bomber gáfvo en sagolik fågring åt det hela ytterligare förhöjd genom en klar nymåne. Ångaren "Kramfors" förde på natten gästerna åter till sina hem.

Som en ytterligare gärd åt detta 150-årsminne beslöt Bolagets styrelse på min framställning att uppföra ett Kapell på lämplig plats inom sågverkets områden."

Not: vid bolagsstämma den 20 september 1894 bemyndigades styrelsen "att efter närmare utredning, om den så funne lämpligt vid Kramfors låta uppföra ett Kapell eller annan passande samlingslokal för arbetarnes religiösa behof, för en kostnad ej öfverstigande Kr 10.000." (Kramfors AB, bolagsstämmoprotokoll 1886-1905, sign All:1, Merlo).

[...]

På julaftonen /1894/ öfverraskades jag af en deputation från arbetarne, som kom för att presenta mig ett mycket vackert guldur, som en gärd af tacksamhet, framdrifven genom illvilliga artiklar i skandaltidningar däruti jag framhölls som en mycket svår despotisk herre gent emot arbetarne. Att detta bevis på arbetarnes sympati gladde mig mycket säger sig själf.

[...]

1897

[...]

Frågan om anläggandet af en sulfitfabrik efter Ångermanälven och gemensam för de flesta sågverken hade nu blifvit allt mera actuel och utsikt förefanns att den inom en ej aflägsen framtid skulle komma att förverkligas.

[...]

1898

[...]

I Februari /1898/ inköpte jag för Kramfors räkning det stora Skogshemmanet "Nästvattnet" för Kr 68,200:- excl. föderåd.

Under vinterns lopp lät jag för en norsk firmas räkning upptaga ett mycket stort parti is (ca 3,000 tons) för export och lagrade detsamma på "Grusholmen", någon vidare vinstgifvande affär blef det dock ej. Isen skeppades under sommaren till Stettin.

Den under 1897 beslutade sulfitcellulosafabrik, som skulle uppföras vid Utansjö avancerade under året med stora steg och under Ing. Nils Hanssons ledning.

Not: Nils K F Hanson, 1868-1926, var en framstående cellulostekniker och fabriksbyggare. (Se Valeur Å)

I styrelsen, hvars ordf. Consul F. Versteegh var, invaldes äfven jag.
[...]

1899

[...]

Vid 1898 års Landsting väckte jag motion om tillsättandet af en komité för utredning af frågan hur man bäst skulle åstadkomma en af Staten underhållen Teknisk Elementarskola i Norrland, hvilket förslag gillades af Landstinget och tillsattes en komité bestående af 3 personer: Lektor Wåhländer, Rektor Bystedt i Sundsvall

Not: Herman Wåhländer var rektor och lektor vid HAL (Härnösands Allmänna Läroverk) i Härnösand; August Bystedt var rektor i Sundsvall och mig såsom sammankallande.

Den 13de Febr. reste jag till Gefle för att bevista ett sammanträde med "Ostkustbanekomitén".

Den 28de Febr. erhöll jag underrättelse från Gratenau, att Paul åter hade fått ondt i sitt öra och att en bekant specialist Dr Noltenius ansåg en operation behöflig.

Den 4de Mars tillskref jag Bror Colliander att han var välkommen upp till Kramfors som volontär och sände honom behöfliga respennningar jämte resinstruktioner.

Med anledning af den i Sundsvalls Distrikt uppkomna striden i Arbetarefrågan angående arbetsgifvarnes opposition mot bildandet af "Fackföreningar" som skulle lyda under en centralorganisation i Stockholm, hade Grossh. Seth M. Kempe sammankallat ett flertal arbetsgifvarerepresentanter inom Härnösands distrikt till sammanträde på Sandö.

Not: om föreningsrättsstriden i Sundsvall 1899, se Jörgen Björklund, Strejk – Förhandling – Avtal. (Umeå Studies in Economic History I), Umeå 1976, s 106 ff

Situationen diskuterades ingående och syntes åsigtarna delade med afseende å de fördelar, som en sådan förening fullt genomförd kunde erbjuda arbetarne. Herr Seth Kempe, som ju representerade de Bolag, som hitintills inom Sverige kan hända vidkänts största ekonomiska uppoffringarne för sina arbetare, företrädde dock den åsigten, att en väl organiserad arbetaresammanslutning skulle kunna framtvinga ännu mycket bättre ställning för arbetarne i Norrland än den de liberalaste Bolag f.n. erbjödo, hvilken åsigt likväl knappast delades af någon annan af de närvarande. Hans broder Consul Frans Kempe var af motsatt åsigt.

Från Sundsvall, där man vore böjd att ej erkänna dylika fackföreningar såsom medlande part mellan arbetare och arbetsgifvare hade till mig ingått förfrågan huruvida man kunde påräkna stöd från Härnösands distrikt. Vid behandlandet av denna fråga beslöts emellertid enhälligt afgifva till svar, att man i Härnösands Distrikt ej hade någon anledning vidtaga några andra åtgärder än att på öfvertygelsens väg söka klargöra för arbetarne de skadliga konsekvenser som bildandet af fackföreningar kunde komma att medföra och hvilka nödvändigt skulle åstadkomma

en sammanslutning mellan arbetsgifvarne för att effektivt kunna motverka Fackföreningarnes tryck, hvarigenom ett fortsatt godt förhållande mellan arbetare och arbetsgifvare kunde allvarligen komma att äfventyras.

I början af April fingo vi meddelande från Gratenau, att Pauls operation gått lyckligt, men att hörseln på ena örat nog vore förlorad.

[...]

Den 14de Juni kommo mina komitékamrater Wåhlander och Bystedt till Kramfors och kvarstannade till den 16de under hvilken tid vi utarbetade vår skrifvelse till Landstinget ang. Tekn. Elementarskolan.

En dag i Juli månad kom en yngling in till mig vid namn Edward Long, en systerson till Kyrkoherde E.M. Nordling, och anhöll at jag ville rekommendera honom till att få följa med någon ångare i "Skansen" några resor, enär han önskade få tillfälle studera lifvet ombord och på sjön för att få motiver till teckningar och illustrationer från sjömanslifvet. Jag vill minnas att jag lyckades placera ynglingen ombord på s/s "Eva", kapten E.S. Björkman. den unge mannen har sedan dess haft sällsynta öden, han kom efter några år till China, hvar han sysselsatt sig med att gifva lektioner i teckning och hade sådan framgång, att han sedermera blef professor vid ett af universiteterna och lär nu vara Mandarin af Elfenbensknappen eller något dylikt.

För att studera sågverksförhållandena m.m. i norra Finland gjorde Carl Kjellberg, Hjalmar von Krusenstjerna /skogsförvaltare hos Kramfors/ och jag en tur med ångaren Kramfors, som därför kunde disponeras under en veckas tid i afvaktan på nedkommande timmer från Ångermanälven. Vi satte först kurs på Vasa och därifrån norrut till Jakobstad, i hvilka båda städer vi dock funno litet af specialintresse för vår resa. Som vädret var synnerligen vackert, och vi i alla afseenden hade det mycket komfortabelt ombord njöto vi i fulla drag af vår färd.

[...]

Vid Landstinget beslöts enhälligt i enlighet med af mig väckt motion att ingå till regeringen med underdånig framställning om Kungl. Proposition till Riksdagen ang. inrättandet af ytterligare ett Tekn. Elem. Läroverk samt att det då måtte förläggas till Vesternorrlands län, då behofvet af en sådan läroanstalt var stort och särskildt för den norrländska industriella utvecklingen.

Vid samma Landsting avancerade jag från suppleant i Sjukvårdsutskottet till Ordförande i Kommunikationsutskottet, hvilket uppdrag medförde stort ansvar och mycket arbete särskildt med hänsyn till den stora jernvägsanläggning, som nu var under utredning för att kunna ernå förbättrade kommunikationer mellan kuststäderna Gefle, Söderhamn, Hudiksvall, Sundsvall och Hernösand sins emellan och väsentlig förkortning af nuvarande jernvägsförbindelse mellan Hernösand i all synnerhet och Stockholm.

[...]

Den 3die December /1900/ startade Gudmundrå Barnhemsförening sitt första barnhem i vår gamla bostad på Nya Bruket under ledning af Fröken Hedda Dillner.

Not: Om Gudmundrå Barnhem och Barnhemsförening, se även Qvist II, s 310-311

Den 19de December for jag in till Hernösand för att taga emot Rektor Karl Tham,
Not: Karl Tham, 1858-1929, var (1900) 1901-1923 rektor för Tekniska Elementarskolan i Härnösand (Wik, Härnösands Historia, del III, Härnösand 1981)

hvilken af Kungl. Maj:t blifvit utsedd till Rektor för Hernösands Tekniska Elementarskola, hvilken skulle öppnas nästa höst och till hvars styrelses ordförande jag af Konungen kallats.
[...]

1901

[...]

Den 3die Mars beslöt Gudmundrå Kommunalstämma enhälligt att teckna det begärda aktiebeloppet i "Ostkustbanan". Hvilken skillnad i situationen hade ej inträdt mot den tiden, då Hernösand-Sollefteå Jernväg med bolagens stora röstetal trumfades igenom i Gudmundrå!

Nämndemannen och Kyrkovärden Svanholm i Bergom förklarade för mig någon tid förut, att han varit så emot Hernösand-Sollefteå Jernvägen vid dess tillkomst, att det dröjt många år innan han bekvemade sig till att åka på densamma, men att han nu lärt sig inse den stora nyttan af jernvägsförbindelser, så han skulle vara den första att rösta för "Ostkustbanan" på stämman, ehuru denna bana på mera än 4 mils afstånd från Gudmundrå endast indirekt intresserade socknen.

[...]

1902

Under senare hälften af januari månad vistades jag i Stockholm för deltagande i Ostkustbane-komiténs sammanträden äfvensom för sammanträffande med Arthur Seaton. Jag underhandlade då äfven med Generaldirektör Nordström angående särskildt aftal rörande fraktande af lådbräder från Kramfors till Göteborg pr jernväg, hvilket slutligen lyckades så väl, att ej allenast en mycket billig frakt beviljades, baserad på tillgång och tomma "G" vagnar, för hvilka saknades varor från Norrland söderut, utan jämväl ordnades bestämd tidtabell med afkopplingsförbud under vägen, så vagnar som afsändes med visst tåg från Kramfors säkert kunde beräknas inträffa på Göteborgs ångbåtskaj på bestämd tid. Härmed vanns den stora fördelen, att man kunde begagna sig af direkt omlastning från jernvägsvagn til de engelska route-båtarna, hvilket var af största betydelse för så ömtåliga varor som bundtade lådämnen.

[...]

Brunne sågverksägare hade gjort konkurs och öppnade jag med anledning däraf underhandling om köp af Brunne såg, hvilken skulle passa väl för Kramfors såsom gränsande intill våra områden såväl till lands som i vattnet. Sågen inköptes emellertid på offentlig auktion i Sollefteå den 17.4.1902 för 81,000 kronor, hvarjämte strand och vatten inköptes af Brunne byamän för tillsammans Kr 18,000:- hvilket senare köp preliminärt afslutats några dagar före auktionen.

Not: Brunnesågen benämndes i fortsättningen Kramfors södra såg

Sista åren i Kramfors

1905

Den 8de Januari dog min käre vän Hjalmar von Krusenstjerna sedan han någon tid vistats i sitt hem i Sollefteå.

Förberedande arbeten för en sulfitfabriksanläggning vid Kramfors började taga fast form under denna vinter.

Dr. F. Gustafsson lämnade i början af detta år och flyttade till Tanum i Bohuslän och i hans ställe antogs Dr E. Falck som extra provinsialläkare i Kramfors läkaredistrikt.

Kramfors Fackförening bildades denna vinter.

Not: den 28 januari 1905 bildade Kramfors sågverksarbetare en fackförening. (Reinhold Olsson, Fackligt halvsekel i Kramfors. Sågverksarbetarnas fackförening 1905-1955. Sundsvall 1955; Brev från PB till John Kjellberg 9/3 1905, Merlo)

I början af Mars företog jag en längre skogsresa i sällskap med Carl Kjellberg.

Mot min egen vilja valdes jag till Fattigvårdsstyrelsens ordförande.

Brita vistades från 15/3 – 27/4 i Stockholm för att få bot för en besvärlig tandfistel och hemkom frisk och kry.

Den första Juni gaf jag Ing. Niels Hansson i uppdrag att mot ett arvode af 1,000.- kr. uppgöra ett kostnadsförslag för en sulfitfabriks anläggning om 8 à 10,000 tons tillverkning vid Kramfors.

Den 7de Juni kommo de ödesdiga underrättelserna om Norges beslut att utgå ur unionen, hvilka upprörde mig i hög grad.

Af Seth M Kempe inbjöds jag att i hans sällskap annandag Pingst göra en tur till Husum för att där studera ett nytt system för timmersortering, hvilken färd var både angenäm och lärorik.

Herr Simonz från Zaandam besökte oss den 8de Juni och kvarlämnade sin son Herbert för att sätta sig in i trävaruhandteringen.

Den 27 Juni reste jag upp till Graninge för att öfver skogarne återvända till Kramfors dit jag återkom på morgonen den 29de efter att hafva vandrat hela natten.

Den 1sta Juli kommo Herr och Fru Seaton på besök och stannade till den 10de.

Den 7de Juli kommo Kommercerådet Snellman med Fru på besök från Uleåborg, där jag åtnjutit stor gästfrihet under en af mina Finlandsresor.

Den 11e Juli hade vi ett af våra efterlängtade besök af Generaldirektör och Fru Linder med lotsstyrelsens ångare Vega.

Den 13de Juli kommo Mr. och Mrs. Wall /Inköpschef hos Messrs Tate & Co i London / i sällskap med vår agent Mr Lamb på en veckas besök under hvilken tid vi gjorde

åtskilliga utfärder såväl till lands som vatten; bland annat deltog de i den traditionella fästen den 18de på Sprängsviken på Fredriksdagen /Disp. C. F. Hasselblad/, där gamla och unga från hela Ådalen och Hernösand brukade infinna sig och njuta sommarens friluftslif, ty inomhus funnes ej utrymme för sådan stor menniskomassa.

Not: Om "Fredriksdagen", se även Qvist II, s 333-338

Den gamle men alltid ungdomsfriska "Farbror Hasselblad" som han allmänt kallades, brukade under dagarna före Fredriksdagen sitta i "telefon" från morgon till kväll och trumma tillsammans alla sina vänner och bekanta att då komma till Sprängsviken och ej glömma att taga med sig alla sina barn, stora och små, samt alla sina sommargäster. Dessa fäster hade blifvit så populära och gynnades vanligtvis af strålande väder, så det var ej underligt om man ibland kunde räkna gästerna i flera hundratal i ålder från 2 till öfver 70 år. Hasselblads 2ne gamla systrar, som förestodo hushållet, hade det nog ej alltid så roligt vid sådana tillfällen, ty de kunde ju aldrig i förväg göra sig någon tillförlitlig beräkning öfver antalet gäster. På stora logen gick dansen oafbrutet i takt efter tonerna från bygdens spelmän och ute på de mot älfven sluttande ängarne gjordes alla upptänkliga lekar.

Många voro äfven de par som begagnade hvilostunder mellan danser och lekar att vandra bort i parkens bergpartier för att där i de pittureska omgifningarne högt öfver älfvens stränder njuta ett ögonblicks stillhet med fri utsikt öfver den vackra Ådalen och de till ofta ett 10 à 20 tal djupt inunder sig vid stränderna förtöjda ångare, hvilka fört gästerna tillsammans från alla väderstreck och nu lugnt men i brokigaste färger flaggpnydda och löfklädda afvaktade gästernas nattliga återfärd; ty timmarne voro alltid unga, när gästerna började att lämna det gästfria hemmet.

Red:s anm: Se även Tage Hedborgs berättelse om Fredriksdagen ("några riktiga kalas")

Carl och John Kjellberg med fru kommo den 17de och stannade hos oss till den 21sta.

Den 19de på morgonen reste våra engelska vänner och på förmiddagen gingo vi ombord på vår lilla förtjusande ångslup "Quick" Kejsar Wilhelm till mötes, som på "Hohenzollern" var på väg uppför älfven till Nyland, jämnt 19 år sedan sitt förra besök. "Hohenzollern" var på väg uppför älfven till Nyland, jämnt 10 år sedan sitt förra besök. Våra damer hade alla klätt sig i hvita toiletter och lilla "Quick" var äfven fästklädd.

Not: se även Qvist II, s 298-299

Det var en imponerande anblick, när den majestätiska "Hohenzollern" blef synlig i Svanösundet och i sakta fart närmade sig oss. Vi upptäckte Kejsaren genast på komandobryggan och utbringade ett efter våra strupars mått kraftigt "lefve" för Hans Majestät Kejsaren åtföljt af damernas lifliga viftningar. Kejsaren helsade oss mycket vänligt under det vi gingo parallellt med "Hohenzollern". Ungefär samtidigt härmed affyrades efter min anordning en kejsarlig salut från "platån" på Ödsberget medelst de kraftigaste dynamitskott, så den hördes som kommo den från någon större i berget insprängd modern fästning.

[...]

Den 20de Juli kommo Monsieur Demanet med son från Antwerpen på några dagars besök. Den 24de kommo Herr Elof Hansson med Fru från Hamburg och den 27de fingo vi besök af Consul Johan Ekman med 2 döttrar från Göteborg, hvilka äfven stannade öfver natten.

Den 29de kommo Louise Ryding med sonen Bror.

Den 30de voro vi och hörde på Pastor Vestins

Not: John Vestin, 1877-1927, pastorsadjunkt i Gudmundrå 1905, v pastor i Högsjö 1922, komminister i Gudmundrå s.å.

profpredikan och fingo till middagen besök af Hilda och Alida Falck

Not: Hilda och Alida Falck var döttrar till grosshandlare Constantin Falck och hans hustru Hulda Bayard

samt deras väninna, en tysk Fröken Bicker.

På eftermiddagen gjorde vi en utfärd till Barnhemmet på Finnmarken.

Den 31sta kom Bolagets agent i Paris, Herr Carl Fränckel på besök.

De omnämnda rätt talrika besöken utgöra en liten profkarta öfver den omväxlande gästfrihet som alltid vid ett gammalt norrländskt verk följer med disponentskapet och i all synnerhet vid Kramfors, som ägde äfven i detta afseende århundradens traditioner.

[...]

I Göteborg öfverlades angående anläggandet af en Sulfitfabrik vid Kramfors.

Den 10de September var jag inbjuden att närvara vid en större medaljutdelning på Marieberg. Den 11te anlände Architekten Österlund och Ingeniör Ekvall från Sundsvall i och för rådplägning angående anläggandet af vägar m.m. och arbetarebostäder till det nya fabriksamhället.

Den 16de September kom Direktör O. Midling på ett kort besök under hvilket han anhöll att få se bruket, hvilket sannolikt ingaf honom första tanken till inköp af Kramfors ett par år senare.

I en tackskrifelse från Midling skrifver han: *"Mitt intressante Ophold på Kramfors, det var en Dag som jeg sent skal glemme. Aldrig havde jeg troet, at "gamle" Kramfors i den Grad var i Têten for Traelasthåndteringen".*

Den 17de September reste jag in på Landstinget, där jag satt ordförande i Kommunikationsutskottet och som sådan hade att förbereda frågan om Landstingets aktieteckning i "Ostkustbanan".

[...]

1906

Efter nyåret börjades vid Kramfors den första "Skolköskursen".

Självf hade jag i Landstinget väckt motion om sådana kurser inom länet, hvilken motion accepterades och tillsattes en styrelse för förslaget förverkligande till hvars ordförande jag valdes.

[...]

Den 25 April gingo vi ut till öppet vatten med "Kramfors" och den 1sta Maj anlände säsongens första ångare.

Beslut hade fattats om anläggning af en sulfittfabrik vid Kramfors och jag hade lyckats att på förmånliga vilkor med byamännen i Brunne uppgöra om nödiga områden och vattenrätt.

Ingeniör N. Hansson, som förut hade byggt Utansjö och Svanö fabriker hade åtagit sig äfven byggandet af Kramforsfabriken och till fabriksingeniör hade antagits Ing. Sundfeldt

Not: Gustaf Sundfeldt, 1865-1926, anställd vid Kramfors AB 1906-årsskiftet 1925/1926, från 1909 som överingenjör för bolagets fabriker i Kramfors och Frånö och från 1922 som disponent för Kramfors AB:s hela industriförvaltning inklusive kraftverk. (Valeur Å)

från Storvik, som anlände den 5te Juli.

[...]

Den 4de Augusti kommo herr och fru Seaton för att bl.a. närvara vid vårt silfverbröllop den 10de Aug. För att kunna rymma ett tillräckligt antal middagsgäster hade i parken uppförts en större pavillon rymmande ca 80 personer med dukning i hästskoform, hvilken byggnad sedan visade sig mycket användbar vid invigningar och jubileer af olika slag.

Den 7de Augusti kom Prins Wilhelm jämte ett antal andra sjöofficerare helt à propos på supé efter att hafva besett en del af anläggningarne, och då dagen var drottningens födelsedag, begagnade jag tillfället att vid champagnen utbringa Drottningens skål och hembar densamma till prinsen, som i ett flott svar tackade.

Så ingick silfverbröllopsdagen med en mängd uppvaktningar. Först skolbarn med sång på morgonen, sedan Hernösand-Sollefteå's järnvägspersonal med en vacker prydligt utförd adress, sedan kontors- och förmanspersonalen, hvarunder herr Seaton från bolagets styrelse öfverräckte mig i en vacker silfverask 25,000 Kr jämte ett mycket sympatiskt tal.

Efter middagen kommo brukets arbetare i en lång procession med en stor förgylld pendyl, prydd med en på en större silfverplåt graverad tafla i fågelperspektiv af Kramfors samt 2 stora kandelabrar i samma stil och därtill en mycket vacker krystallkrona.

Flera tal utbyttes vid detta tillfälle mellan befolkningens representanter och mig alla utmynande i sympatiska uttalanden från ömse sidor.

Af mera långväga tillresande må utom herrskapet Seaton omnämnas mina gamla vänner herr och Fru Gustaf Rylander, herr Carl Fränckel från Paris och Carl Kjellberg, Anna Slettengren och Hildur Lundin fr. Jönköping.

Som ett litet intermesso vill jag nämna att någon liten spjufver vid ett tillfälle tillhvisade mig, att den stora kristallkronan nog afsåg att representera särskildt den mera socialdemokratiska delens af folket önskan att bereda "mera ljus" för sin disponent.

Den 16de anlände Lord Mayo på sitt vanliga besök och medförde en stilig irländsk silfverpokal af gammal modell som silfverbröllopsgåfva.

Anna Slettengren stannade kvar på Kramfors hos oss öfver vintern och beredde oss mycken trefnad med sitt sällskap.

[...]

Jag hade nu varit 25 år vid Kramfors och i sammanhang därmed önskade jag att föreslå ett större antal tjänstemän, förmän och arbetare Patriotiska Sällskapets medaljer i Guld och Silfver af olika storlekar allt efter olika tjensteår och öfvriga meriter. De blefvo ej mindre än 99 till antalet och medaljutdelningen ägde rum den 23 September i Kapellet genom Landshöfdingen Rudebeck; medaljerna fästes på medaljörernas bröst framme vid altarringen af fru Hilma Kjellberg och min fru; herrskapet Kjellberg hade särskildt upprest till Kramfors för denna fästlighet. Hela akten i Kapellet var mycket högtidlig.

På aftonen serverades supé för alla medaljörerna /gamla såväl som nya/ närmare 125 tillsammans med tjänstemän, gäster och oss själfva sammanlagt väl närmare 200 personer.

Min hustru uppgifver att bland annat 8 stora gödkalfstekar och 40 kg helleflundra åtgingo samt ca 800 påbredda härliga smörgåsar. Den hufvudsakliga serveringen ägde rum i den nya pavillonen, öl och dryckjom serverades från kringliggande tält.

Servering för kuskar, musik m.fl. skedde i en sidobyggnad.

Landshöfdingen jämte en del gäster återvände till Hernösand den 4½ mil långa vägen med verkets stora och komfortabla bogserbåt "Kramfors".

[...]

En högtidlighet förestod mig likväl dessförinnan, ty jag skulle ju den 22 Decbr fylla mina 50 år.

Morgonen inleddes med sång senare uppvaktning af arbetarne, en mängd visiter på f.m. sedan middag, därvid min vän Harald Andersson, Salvén, Haslum, min broder Ragnvald, Anna och min son Paul utom husets öfvriga medlemmar voro närvarande. På aftonen utökades gästerna med en hel del intimare grannar och dagen lämnade mig endast goda minnen. Endast ett litet missöde inträffade sedermera, att det vackra leopardskinn, som mina vänner förenat sig om att gifva mig allt för fort gick upp i mal. Julen tillbringades under ljuflig frid och goda underrättelser ingingo från Eivind. Och så var början gjord på det andra halfseklet.

1907

Den 9de Januari dog vår kära granne och vän Karin Lundqvist, f. Almqvist,

Not: Carin Lundqvist, född Almqvist, 1872-1907, g m John Lundqvist, 1857-1931, disponent vid Brunne sågverk

af allmän tuberkulos efterlämnande 4 minderåriga barn, hvilka sedermera omhändertogos och uppfostrades på deras morbror Jonas C:son Kjellbergs bekostnad, då deras egen fader saknade både medel och förmåga.

Den 8de Februari reste Brita och jag på släde och med tandem från Hernösand till Sundsvall för diverse sammanträden, därunder vi äfven fingo åse stora travtäflingar på isen i Sundsvalls hamn. Vi återvände den 11te till Hernösand och hemkommo den 12te Februari.

[...]

Den 9de Maj reste jag till Stockholm och nästa dag vid min ankomst till Stockholm fann jag på Gustaf Adolfs Torg braskande tillkännagifvande från *Kramfors* om stora upplopp bland arbetarne, men vid närmare efterseende var det ej vid Kramfors, fast telegrammerna voro därifrån utan upploppen voro de då mycket omtalade "Sandöupploppen" där formliga belägringar egde rum och beväpnade truppstyrkor nedkommo under natten från Sollefteå till Lunde med militärtåg. Detaljerade beskrifningar öfver kravallerna förekommo i landets flesta tidningar.

Not: Om "Sandö-upploppen", se Eric Sjöqvist, Sandökravallernas år - En orons tid i Ådalen, Bräcke 1993

Den 2dra Juni reste Brita till Stockholm för att där sammanträffa med Ingrid och ordna med hennes utstyrelse.

Den 8de återkommo Brita och Ingrid och sammanträffade då med Direktör O. Midling och Carl Kjellberg. Den förra hade börjat underhandla med Direktör Arthur Seaton om köp af samtliga Kramfors aktier och önskade på stället närmare studera förhållandena. Priset per aktie var nom. 10,000:- Kr och jag hade gifvit för mina 5 pr st 15,000:- och nu ställdes i utsikt 40,000:- per aktie för samtliga 300 aktier eller motsvarande 12 Millioner Kr. för hela verket med egendomar och skogar samt alla öfvriga inventarier. Enligt mitt omdöme var detta pris väl betaldt.

Not: Samtliga aktier i Kramfors AB såldes till ett konsortium bestående av direktör Oscar Midling, friherre Johan Mannerheim, greve Carl Mannerheim samt F M och August Treschow. (Bolagsstämmoprot 1907, sign All:2, Merlo)

Orsaken till att Seaton önskade realisera Kramforsaktierna voro nog flera, dels trodde han i likhet med så många andra att skogsvärdena nu voro så högt uppdrifna, att maximum sannolikt nåtts, dels hade han fått sockersjuka och var däraf enerverad, dels hade han ingen arvtagare, som vore lämpad för att efterträda honom som Kramforsbolagets högste chef och slutligen kunde han göra sig ca ½ Million Kronor i försäljningskommission. Samtliga aktieägare befullmäktigade Seaton att sälja deras aktier efter ett pris af minst 40,000 Kr pr st och affären afslöts på så sätt.

Samtliga tjänstemän förbehöllos kvarsitta vid sina tjänster minst 3 år.

Af försäljningssumman var mellan de gamla aktieägarna på förhand öfverenskommet att 2,000:- Kr pr aktie skulle afsättas till gratifikationen åt tjänstemän och arbetare, som däraf gjort sig förtjenta. Det blev ju 600,000 Kr att fördela, i sanning ett ej

obetydligt kapital. Jag fick i uppdrag att inkomma med förslag till gratifikationer åt kontorspersonal, förmän och meriterade arbetare. Som jag saknar en afskrift däraf kan jag endast minnas de principer efter hvilka jag utarbetade förslaget.

För kontorspersonalen fästes afseende vid graden af ansvar, antal tjensteår och visad duglighet.

Alla förmän, hvilkas tjenst omfattat en viss minimitid fingo hvardera 2,000:- Kr.

Bland arbetarne fingo alla medaljörer gratifikationer, guldmedaljörer 2,000:- Kr och silfvermedaljörer 1,000:- Kr.

Jag tror i all synnerhet, att det var klokast för arbetarnes del att låta medaljen vara den afgörande, ty ytterligt svårt hade det varit att finna någon annan grund för att utvälja 100 à 200 meriterade personer.

Nu hade ju redan för längre och kortare tid sedan myndigheterna och arbetsgifvarne i gemenskap fällt sina omdömen angående en klassifikation mellan arbetarne, hvilken osökt kunde läggas till grund äfven för de gamla aktieägarnas gratifikationer vid afskedet från arbetarne.

Jag har ej heller sedermera haft skäl att ändra åsikt i detta afseende.

Visserligen kommo enstaka äldre arbetare och event. deras hustrur in till mig på kontoret för att fråga om orsaken till att de som varit så länge i verkets tjenst ej hade ihågkommits med någon gratifikation, men då kunde jag alltid peka på skäl, som gjort att medalj ej hade kunnat beredas dem, såsom mera eller mindre oordentligt lefverne etc. under de gångna åren.

Intet rykte om gratifikationer kom emellertid ut bland befolkningen förrän samma dag som utdelningen ägde rum i Kapellet i December månad, så någon som helst kritik kunde på så sätt ej heller föregå utdelningen.

[...]

Den 11te Augusti kommo 2 unga engelsmän, Mr. Milner och Mr. Webb på besök, de voro söner till två af Charles Stromeyers systrar Rosa /Milner/ och Blanche /Webb/ (tvillingar och strålande vackra i sin ungdom).

Ungdomarne fingo göra en tur upp genom skogarne till Tåsjön och återvände den 31 Aug.

Milner ämnade utbilda sig till jägmästare i Indien.

Justitierådet Hellner

Not: Johannes Hellner, 1866-1947, justitieråd, statsråd, utrikesminister m.m. var verkställande direktör i Svenska Trävaruexportföreningen 1907-1911. Paul Burchardt var ordförande i Härnösands Distrikts Trävaruexportförening 1907-1910. (SBL)

kom på besök den 29de [augusti] på f.m. och på aftonen hade vi middag för honom till hvilken ett större antal disponenter infunno sig. Hellner var Sv.

Träv.exp.föreningens v. direktör och jag tog mot honom i min egenskap af
Hernösands Distrikts Ordförande. Hellner reste 1sta Sept. Den 3 Sept reste de unga
engelsmännen och den 4 Sept kommo Midling och Mannerheim samt dagen efter
löjtnant Aug. Treschow.

Jag visade dem på Kramfors, Brunne och Frånö under de följande dagarna.

Mannerheim och Treschow reste den 7de och Midling den 9de Sept.

Den 15de for jag på Landstinget i Hernösand. Den 20de kom jag åter hem och
möttes då av Lord Mayo som kom från sitt fjällfiske och återreste till sitt land dagen
efter.

[...]

Källa: Burchardt, Paul: En annan tid. Kramforsdisponenten Paul Burchardts minnen,
fem handskrivna volymer. Renskrivna av Anita Lundkvist på SCA, kommenterade av
Bertil Haslum, SCA. Noter och underrubriker: Bertil Haslum. (Häft.) 2001